

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної освіти та психології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Психологічні особливості формування девіантної поведінки у підлітків під впливом складних життєвих обставин

Виконала студентка групи П-4
спеціальності 053 Психологія
ДІБРОВА Анна Анатоліївна
Керівник: Панов М. С.
Рецензент: Родіна Н. В.
Нормоконтроль _____ Анастасія ЛАПТЄВА

Запоріжжя
2022 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 89 с., 4 табл., 4 рис., 72 джерел.

Об'єкт дослідження – девіантна поведінка підлітків.

Предмет дослідження – психологічні особливості формування девіантної поведінки у підлітків під впливом складних життєвих обставин.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні психологічних особливостей формування девіантної поведінки у підлітків під впливом складних життєвих обставин.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз літератури з проблеми дослідження особливостей підліткового віку та формування у них девіантної поведінки під впливом складних життєвих обставин;

- емпіричні: констатувальний експеримент, спостереження, тестування (акцентуації характеру – опитувальник Шмішека; Фрейбургська анкета агресивності; опитувальник способів опанування з важкими життєвими ситуаціями (ТЖС) (адаптація методики WCQ); шкала безнадійності Бека.

- методи математичної обробки даних із їх подальшою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням.

Теоретичне значення дослідження полягає у вивченні соціально-психологічних особливостей підлітків, які можуть стати причиною виникнення девіантної поведінки та їх вплив на формування складних життєвих обставин.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ, ФОРМУВАННЯ, ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА, ПІДЛІТКИ, СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна ситуація розвитку нашого суспільства створює умови для збільшення кількості відхилень соціального, фізичного та психічного розвитку підростаючого покоління. Сьогодні через нестабільність суспільства, нехтування загальнолюдськими цінностями і зниження рівня життя населення, посилились негативні тенденції, які висувають підвищені вимоги до самовизначення і стабільності особистості, а також провокують її девіантну поведінку, аномалії розвитку й, нерідко, деградацію та саморуйнування. Це пов'язано з глибокими соціально-економічними і політичними змінами, що різко загострило соціальні проблеми, збільшило безпритульність, знедоленість, психологічні розлади великої кількості населення, особливо підлітків. Проблема девіантної поведінки та її корекції завжди була однією з найважливіших у педагогіці, психології, кримінології, але зараз вона носить масовий характер та потребує особливої уваги.

Девіантна поведінка підлітків стає чи не постійним елементом соціального й психологічного аналізу. Необхідність спеціального дослідження форм соціальних (поведінкових і особистісних) девіацій, а також пошук науково обґрунтованих шляхів вирішення проблем, що виникають при цьому, пов'язана з розробкою нових психолого-педагогічних технологій діагностики, превенції та корекції девіантної поведінки, в першу чергу, – в підлітковому середовищі. Девіантна поведінка підлітків потребує інтегрального підходу з урахуванням психологічних, соціальних та особистісних факторів.

Психологічні та соціальні особливості поведінки підлітків, які знаходяться в складній життєвій ситуації, зумовлені, в основному, особливостями їх виховування в родині, відношенням до провідної діяльності та системою взаємовідносин з оточенням, перш за все із однолітками та дорослими.

Вивченню девіацій присвячені філософсько-методологічні теорії зарубіжних вчених: антропоцентричні теорії П. Келлі, Е. Кречмера, Ч. Ломброзо, У. Шелдона; психоаналітичні теорії Е. Еріксона З. Фрейда, К. Юнга; теорії аномії Е. Дюркгейма, Р. Мертонна; культурологічні теорії А. Міллера, Е. Сатерленда; теорія соціального навчання А. Бандури; теорія стигматизації Г. Беккера; конфліктологічна теорія О. Тура; синтезований підхід Н. Смелзера; соціально-психологічний підхід С. Лінга, Р. Харре.

Методологічні основи вивчення девіантної поведінки представлені у вітчизняних теоріях: девіантології В. Афанас'єва, Я. Гилинського, Б. Левіна, М. Позднякової; сучасної соціології права В. Казимірчука, В. Кудрявцева, Ю. Кудрявцева, а також в трудах В. Левичевої, В. Лісовського, І. Невського, А. Харчева. Значний вклад у вивчення девіантної поведінки підлітків внесли роботи авторів, що вивчають окремі аспекти цього явища. Як порушення процесу соціалізації девіантна поведінка розглядається такими відомими вченими, як Б. Алмазов, С. Белічева, Б. Битинас, І. Кон, Г. Кумаріна, А. Мудрик.

Проблемі прояву девіантних форм поведінки у підлітків, викликаних несприятливим станом дитини в системі внутрішньосімейних відносин, присвячені роботи В. Бочарової, Ю. Вишневського, І. Горькової, Г. Гурко, І. Двойменного, А. Єлізарова, Є. Заборова, В. Лелекова, А. Меренкова, В. Москаленка, Г. Орлова, Б. Павлова, В. Попова, Л. Рибцової, Л. Рубіної, В. Солодовникова, В. Шапко. Вплив шкільного середовища в процесі соціалізації молоді, а також її роль у профілактиці поведінки, що відхиляється, у учнів, представлені у роботах Р. Андрусина, Л. Вольнової, Д. Гошовської, Л. Магдисюк, М. Мінц, А. Самойлова, О. Христюк.

Об'єкт дослідження – девіантна поведінка підлітків.

Предмет дослідження – психологічні особливості формування девіантної поведінки у підлітків під впливом складних життєвих обставин.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні психологічних особливостей формування девіантної поведінки у підлітків під впливом складних життєвих обставин.

У відповідності з метою необхідно розв'язати наступні завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні основи вивчення проблеми девіантної поведінки у підлітків та вплив на неї складних життєвих обставин.
2. Визначити психологічні особливості формування девіантної поведінки у підлітків під впливом складних життєвих обставин.
3. За допомогою психодіагностичних методик визначити, які психологічні особливості провокують формування девіантної поведінки у підлітків.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять принципи системного, системно-організаційного підходів (Б. Ананьєв, П. Анохін, В. Ганзен, І. Данілюк, Б. Ломов, С. Рубінштейн); положення про саморозвиток, самодетермінацію особистості як суб'єкта життєдіяльності (А. Брушлинський, Г. Костюк, О. Максименко, С. Максименко, В. Петровський та ін.); теоретичні положення міжособистісної взаємодії (Г. Андрєєва, О. Блінова, В. Бочелюк, Я. Коломінський, тощо); теоретичні положення про особливості критичних періодів розвитку особистості, зокрема, підліткового віку (Л. Божович, Л. Виготський, І. Дубровіна, Е. Еріксон, О. Змановська, І. Кон, Г. Прихожан). Філософсько-методологічні теорії зарубіжних вчених: антропоцентричні теорії П. Келлі, Е. Кречмера, Ч. Ломброзо, У. Шелдона; психоаналітичні теорії Е. Еріксона, З. Фрейда, К. Юнга; теорії аномії Е. Дюркгейма, Р. Мертон; культурологічні теорії А. Міллера, Е. Сатерленда; теорія соціального навчання А. Бандури; теорія стигматизації Г. Беккера; конфліктологічна теорія О. Тура; синтезований підхід Н. Смелзера; соціально-психологічний підхід С. Лінга, Р. Харре. Методологічні основи вивчення девіантної поведінки представлені у вітчизняних теоріях: девіантології Я. Гилинського, Б. Левіна, М. Позднякової;

сучасної соціології права В. Казимірчука, В. Кудрявцева, Ю. Кудрявцева, а також в трудах В. Левичевої, В. Лісовського, І. Невського, А. Харчева.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз літератури з проблеми дослідження особливостей підліткового віку та формування у них девіантної поведінки під впливом складних життєвих обставин;

- емпіричні: констатувальний експеримент, спостереження, тестування (акцентуації характеру – опитувальник Шмішека; Фрейбургська анкета агресивності; опитувальник способів опанування з важкими життєвими ситуаціями (ТЖС) (адаптація методики WCQ); шкала безнадійності Бека.

- методи математичної обробки даних із їх подальшою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що апробований комплекс методик з діагностики особливостей формування девіантної поведінки у підлітків під впливом складних життєвих обставин, може бути застосований практичними психологами у закладах освіти. Дослідження є основою для розробки тренінгів з формування девіантної поведінки у підлітків під впливом складних життєвих обставин, а також дозволяє уточнити конкретні завдання в процесі індивідуального психологічного консультування й психотерапії.

Апробація результатів дослідження. III Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір.

Структура роботи. Бакалаврської робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (72 найменування). Загальний обсяг становить 89 сторінок, з них основний зміст роботи викладено на 66 сторінках.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано теоретико-методологічні основи вивчення проблеми девіантної поведінки у підлітків та вплив на неї складних життєвих обставин. Серед них: психоаналітичні теорії Е. Еріксона, З. Фрейда, К. Юнга; теорії аномії Е. Дюркгейма, Р. Мертона; культурологічні теорії А. Міллера, Е. Сатерленда; теорія соціального навчання А. Бандури; теорія стигматизації Г. Беккера; конфліктологічна теорія О. Тура; синтезований підхід Н. Смелзера; соціально-психологічний підхід С. Лінга, Р. Харре.

2. Описано психологічні особливості формування девіантної поведінки у підлітків під впливом складних життєвих обставин. Несприятливі умови життя та виховання у родині, проблеми опанування знаннями та пов'язані із цим невдачі у навчанні, невміння будувати відносини з оточенням та виникаючі на цьому ґрунті конфлікти, можуть призвести до виникнення у підлітка девіантної поведінки.

3. За допомогою таких психодіагностичних методик, як Акцентуації характеру – опитувальник Шмішека; Фрейбургська анкета агресивності; опитувальник способів опанування з важкими життєвими ситуаціями (ТЖС) (адаптація методики WCQ); шкала безнадійності Бека визначено, які психологічні особливості провокують формування девіантної поведінки у підлітків. Це наявність певних акцентуацій характеру, рівень агресивності вище за середній та способи, які підліток використовує для опанування складної життєвої ситуації.